

Przyroda Gminy Mrozy

Oprac. Kamila Juśkiewicz

Uroczysko Bernatowizna, które prezentujemy na niniejszej ścieżce edukacyjnej, to tylko fragment bogatej w walory przyrodnicze ziemi Gminy Mrozy. Dlatego poprzez opisanie w tych kilku słowach świata przyrody naszej Gminy, chcemy zachęcić do głębszego jej poznania.

Rzeźba terenu

Pasma wzniesień poprzecinane dolinami rzecznyymi, wzgórza, pagóry i pagórki, pokryte zmieniającą się w zależności od pory roku szatą roślinną, obniżenia z umiejscowionymi wśród nich oczkami wodnymi. Tak urozmaiconej rzeźby terenu gminie Mrozy może pozazdrościć niejedna równinna gmina Mazowska. Dzięki obecności i działalności na tym terenie łądolołu plejstoceniowego i warunków klimatycznych panujących w holocenie, gmina Mrozy otrzymała ogromne bogactwo krajobrazowe. Wysokości bezwzględne wahają się od około 140 m n.p.m. w dolinie Witówki do ponad 190 m n.p.m. na wzgórzach w rejonie wsi Wola Paprotnia i Kruki. Wysokości względne dochodzą do ponad 30 m. Najciekawsze efekty widokowe tworzą w miejscowości gminnej Mrozy, w której nawet jedno z osiedli potocznie przez mieszkańców zostało nazwane „Górami”. Podobnie w pobliskich miejscowościach Rudka, Grodzisk, Gójszcz rozciągają się pasma malowniczych wzniesień. Wyraźnie zachowały się następujące formy polodowcowe¹:

- wysoczyzny morenowe płaskie o małych, do 0,5% spadkach terenu między Płomieńcem a Jedliną oraz na zachód od wsi Topór (między wsią a lasem);
- wzgórza i pagóry moreny czołowej o zróżnicowanym urzeźbieniu, różnych wysokościach względnych (od 5 do 30 m) oraz nachyleniu zboczy (5-10% i mniejszych), najczęściej występujące w formie izolowanych wzgórz, np. lasy na północ i zachód od wsi Borki, wzdłuż drogi między Płomieńcem a Lipinami, zachodnia część wsi Guzew;
- ozy, będące wzgórzami o wydłużonym kształcie w postaci wałów o wysokości względnej 2-15 m i nachyleniu zboczy 5-10%, ich klasyczna postać występuje w rezerwacie „Florianów” oraz w lasach przylegających do wsi Borki, najciekawsze krajobrazowo ozy rozciągają się na północ i południe od wsi Jeruzal, we wsi Choszcze oraz wzdłuż zachodniej granicy gminy począwszy od zachodnich terenów Mrozów przez Sokolnik, Kuflew aż do wsi Jeruzal;
- kemy, będące dość regularnymi wzgórzami otoczonymi obniżeniami o wysokościach względnych od 5 do 10 m i nachyleniu zboczy 5-10%, lokalnie mniejszych, ciąg form kemowych znajduje się w okolicy wsi Grodzisk,
- obniżenia powytopiskowe o zróżnicowanej wielkości w kształcie nieregularnych niecek o dość wyrównanym dnie, najbardziej rozległe obniżenia występują w dolinach rzek: Witówki, Witówki II, Witkówki i Kostrzynie.

Oprócz form polodowcowych na terenie gminy występują liczne i ciekawe formy eoliczne. Są to głównie wydmy w postaci parabolicznych i wydłużonych wałów. Oczywiście najciekawsze formy znajdują się na terenie rezerwatu „Florianów”, który powstał dla ich ochrony oraz na terenie całego Uroczyska Jeziorek.

Wody

Dużą część obszaru gminy to rozległe doliny rzeczne przepływających cieków: Witówki, Witówki I, Witówki II (zwanej Trytwą), Witkówki, Kostrzynie. Wszystkie wymienione wyżej rzeki stanowią za pośrednictwem Kostrzynie dopływ Liwca, Bugu i Wisły. Jednak nie tylko one są odpowiedzialne za odwadnianie terenu gminy Mrozy. Na południe od linii wyznaczonej

Fot. Stawy „kopalnia” w Mrozach (fot. Urząd Gminy)

¹ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy, tom Uwarunkowania, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS”, Siedlce 1999, s. 16*

przez miejscowości Lipiny – Jeruzal – Podciernie (gmina Cegłów) wody gminy Mrozy kierowane są do rzeki Świder i nią do Wisły. Najważniejszy kanał dla tego obszaru rozciąga się wzdłuż granicy z gminą Latowicz.

Rzeki Kostrzyń oraz Witówka posiadają charakter cieków uregulowanych z rozbudowaną siecią rowów melioracyjnych. Naturalny charakter cieków zachowuje przepływająca przez Mrozy Witówka II oraz przepływająca przez Gójszcz Witkówka.

W wyniku piętrzenia rzeki Witówka II w Mrozach oraz w Rudce zostały utworzone zbiorniki wodne. Jednym z nich jest zbiornik retencyjny w Mrozach wybudowany przez gminny samorząd w 2008 r. na miejscu dawnego, zdewastowanego zbiornika wodnego w sąsiedztwie stadionu sportowego. Obok funkcji retencyjnej zbiornik ma być wykorzystywany dla celów rekreacyjnych. Służyć temu będzie również otoczenie sportowo-rekreacyjne zbiornika, do urządzenia którego samorząd wkrótce ma przystąpić.

W północno-wschodniej części gminy w rejonie wsi Gójszcz, pomiędzy pagórkowatymi wzniesieniami rozciągają się stawy, które dobrze widoczne z okalających je wzgórz nadają całej okolicy niepowtarzalny charakter. Są to głównie stawy hodowlane, ostatnio wykorzystywane również do celów rekreacyjnych. Ich obecność wraz z urozmaiconą rzeźbą terenu sprzyja powstawaniu zabudowy letniskowej. Kompleks stawów hodowlanych znajduje się również w południowo-wschodniej części gminy we wsi Dębowce. Zarówno stawy w Gójszczu jak i Dębowcach uznawane są w klasyfikacji przyrodniczej za obszary o randze krajowej. Oprócz stawów hodowlanych na terenie gminy spotkać można liczne oczka wodne, zbiorniki powybiskowe, jak te w zachodniej części Mrozów czy w północnej części wsi Jeruzal oraz stawy przydworskie w Kuflewie i Łukówcu.

Obszar gminy uznaje się za zasobny w wody podziemne. Wyróżnia się dwa poziomy użytkowe wodonośne wód słodkich: czwartorzędowe i trzeciorzędowe. Dominuje poziom czwartorzędowy. Ze względu na urozmaiconą rzeźbę terenu gminy zwierciadło wód gruntowych położone jest na różnej głębokości. W dolinach rzecznych poziom tych wód układa się na głębokości 1-2 m. Na terenach bezpośrednio sąsiadujących z dolinami rzecznyymi zwierciadło wód zalega na głębokości 2-3 m. Zaś na obszarze wysoczyzn oraz terenów wyniesionych zwierciadło wód znajduje się znacznie głębiej, poniżej 3 m. Na przykład na terenie Woli Rafałowskiej głębokość zwierciadła wody może sięgać 13,3 m. Tak niski poziom zwierciadła wód gruntowych sprzyja rozwojowi budownictwa, ale nie sprzyja rozwojowi rolnictwa. Stąd wiele gleb na terenie gminy Mrozy, zwłaszcza tych położonych na wzniesieniach cierpi na okresowe susze, co zmusza do odchodzenia od rolniczego wykorzystywania tych terenów. Największe gospodarstwa rolne rozwijają się na bazie terenów położonych w obniżeniach i dolinach rzecznych.

Jakość wód na terenie gminy Mrozy stopniowo się poprawia. Wpływ na to ma głównie ekstensyfikacja rolnictwa, podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców oraz działania inwestycyjne nastawione na ochronę środowiska. Ważną rolę w zapewnianiu dobrej jakości lokalnych wód spełnia gminna oczyszczalnia ścieków w miejscowości Mrozy. Po trwającej przebudowie oczyszczalnia będzie oczyszczała ścieki w ilości do 600 m³/d z wykorzystaniem nowoczesnej linii technologicznej. Mieszkańcy wszystkich miejscowości gminy Mrozy korzystają z wody na cele bytowo-gospodarcze dostarczanej im z gminnego wodociągu, którego ujęcie nie znajduje się na terenie gminy Mrozy ale we wsi Piaseczno w gminie Cegłów. Jakość dostarczanej wody spełnia wymagane normy wody do picia.

Lasy

Lasy w gminie Mrozy, zajmujące prawie 26% powierzchni gminy, przedstawiają dużą wartość przyrodniczą. Świadczy o tym ustanowienie w ich obszarze aż czterech rezerwatów przyrody. Gmina posiada pięć zwartych kompleksów leśnych (sześć uroczysk), składających się w większości z lasów państwowych. Największy z nich, to Uroczysko Jeziorek, który łącznie z przylegającymi fragmentami lasów prywatnych zajmuje ponad 1100 ha. W części południowo-wschodniej tego kompleksu znajduje się rezerwat „Rogoźnica”. Na południowy zachód Uroczyska Jeziorek znajduje się Uroczysko Florianów wraz z rezerwatem o tej samej nazwie, który łącząc się poprzez lasy chłopskie z niewielkim Uroczyskiem Płomieniec tworzy następny kompleks o powierzchni 700 ha. Trzy mniejsze kompleksy leśne znajdują się w północnej części gminy, a są to: Uroczysko Bernatowizna z rezerwatem „Rudka Sanatoryjna” (łączna pow. kompleksu 140 ha), Uroczysko Pagórki (wraz z przylegającymi lasami chłopskimi zajmuje ok. 160 ha) oraz Uroczysko

Rezerwat „Rudka Sanatoryjna” (fot. Urząd Gminy)

Gójszcz z rezerwatem „Przełom Witówki” (pow. kompleksu 200 ha). W części północno-wschodniej gminy między Uroczyskiem Gójszcz a Uroczyskiem Jezierek w dużym rozproszeniu występują małe kompleksy lasów niepaństwowych. Podobnie w części zachodniej i środkowej gminy pojedynczo porozrzucone są fragmenty lasów chłopskich.

Gatunkiem drzew dominującym w miejscowych lasach, jak przystało na obszar nizin, jest sosna. Drzewostany sosnowe dominują na blisko 65% powierzchni leśnej. W rejonach dolin rzecznych dosyć często można spotkać drzewostany olchowe. Łącznie zajmują ok. 23% powierzchni leśnej gminy. Dużo mniejszy, choć zauważalny w ogólnej strukturze lasów jest udział drzewostanów brzozowych – 6,5% oraz dębowych 4,5%². Lasy gminy Mrozy nie wyglądają jednak jak leśne manufaktury. Różnorodność zapewniają gatunki domieszkowe takie, jak jesion, lipa, jawor, dąb (w drzewostanach sosnowych), buk, świerk, lipa, wiąz oraz jodła, z której słynie rezerwat „Rudka Sanatoryjna”. Należy podkreślić, że występowanie jodły w tej szerokości geograficznej, na izolowanym stanowisku stanowi ewenement, zasługujący na ochronę rezerwatową. Tutejsze leśne ekosystemy są także wzbogacone o warstwę podszytu, którą najczęściej tworzą: kruszyna, leszczyna, jarzębina, czeremcha, jałowiec, bez czarny, brzoza, osika, porzeczką czerwoną, grab, trzmielina europejska.

Struktura wiekowa oraz jakość techniczna drzew znacznie lepiej przedstawia się w lasach państwowych niż prywatnych, które narażone są na dużo większą i nie planowaną eksploatację. W związku z tym przewaga lasów państwowych w gminie Mrozy (80 do 20%) pozytywnie oddziałuje na wartości przyrodnicze tutejszych ekosystemów leśnych. Na pewno są sprawniejsze w odnawianiu się, bardziej sprzyjające osiedlaniu się zwierząt, zasobniejsze w energię a przede wszystkim piękniejsze dla oka. Poza tym w takich lasach rosną najszlachetniejsze grzyby. Jeśli ktoś chce się o tym przekonać, to radzimy w okresie grzybowym wybrać się do lasów w okolicach wsi Topór i Borki. W czerwcu i lipcu zachęcamy zaś do skorzystania z jagodowego urodzaju tamtejszych terenów.

Użytki zielone

Ze względu na rozległe doliny rzeczne, gmina Mrozy wyróżnia się na tle innych gmin tej części Mazowsza bardzo dużym udziałem użytków zielonych w ogólnej strukturze użytkowania gruntów. Łąki i pastwiska stanowią przeszło 28% ogólnej powierzchni gminy, podczas gdy w gminach dawnego województwa siedleckiego stanowią one nie więcej niż 15%. Łąki położone w dolinach rzek mają największe znaczenie pod względem przyrodniczym. Pomimo silnego przekształcenia tych terenów, to znaczy uregulowania rzek i poprowadzenia sieci melioracji, nadal są to tereny bardzo cenne. Przede wszystkim działają jak gąbka, która retencjonuje w sobie ogromne ilości wody. Są także sprawnym filtrem oczyszczającym powietrze. Nie tylko drzewa, ale również i użytki zielone akumulują w sobie dwutlenek węgla i produkują tlen. Działają jak ogromne kanały napowietrzające. Ponadto stanowią miejsca lęgowe dzikiego ptactwa, objęte w dzisiejszych czasach szczególną troską ze względu na rosnące zagrożenie bioróżnorodności.

Ingerencja w naturalność dolin rzecznych gminy Mrozy doprowadziła jednak do zmiany ich pierwotnych zespołów roślinnych. Obecnie powierzchniowo dominują wśród zespołów łąkowych i pastwiskowych łąki owsicowe, ostrożeńcove i zbiorowiska ziołoroślne, złożone z wysokich roślin dwuliściennych. Miejscami, głównie w korycie rzeki, na starorzeczach i w torfiankach występują zbiorowiska wodne i szuwarowe. Na całym obszarze łąk występują łożowiska - najczęściej w formie niewielkich kęp. Gdziekolwiek w niewielkich płatach rosną olsy i łągi olszowo-jesionowe. Do naturalnie występujących roślin na łąkach gminy Mrozy należy zaliczyć: czermień błotna *Calla palustris*, turzyca długokłosa *Carex elongata*, wierzbownica bladuróżowa *Epilobium roseum*, wełnianka wąskolistna *Eriophorum angustifolium*, wełnianka pochwowata *Eriophorum vaginatum*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, karbieniec pospolity *Lycopus europaeus*, psianka słodkogórz *Solanum dulcamara*.

Ochrona przyrody

Dla ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych gminy Mrozy zostały ustanowione różne formy ochrony. Mnogość ich oraz bardzo duży obszar gminy (blisko 90%), który pokrywają świadczy o bardzo dużej wartości przyrodniczej tutejszych terenów. Niektóre formy ochrony, takie jak rezerваты czy pomniki przyrody, są od dawna bardzo dobrze znane. Niektórych, takich jak obszary europejskiej sieci NATURA 2000, dopiero się uczymy. Postaramy się pokrótce przedstawić wszystkie te formy ochrony. Pokażemy ogromne bogactwo miejscowo występujących roślin i zwierząt oraz szanse, jakie stwarza współdziałanie na rzecz ich ochrony.

² Tamże, s. 32-37

Rezerваты przyrody

Rezerwat przyrody zgodnie z przyjętą ustawowo definicją *obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi*³. Na terenie gminy Mrozy występują cztery rezerваты przyrody o różnej funkcji ochronnej. Informacje o rezerwach pochodzą ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy”⁴ opracowania na temat „Osobliwości przyrodniczych gminy Mrozy”⁵, z informacji zaczerpniętej od mieszkańców i obserwacji własnych.

„Rudka Sanatoryjna”

Jest to rezerwat przyrody leśny, o pow. 128,62 ha, utworzony w dniu 25 sierpnia 1964 r. Jest drugim co do wielkości rezerwatem jodły w województwie mazowieckim. Położona jest w sąsiedztwie południowo-wschodniej granicy miejscowości Mrozy. Obejmuje ochroną najlepiej zachowane i najdalej wysunięte na północny wschód drzewostany jodły pospolitej rosnące wyspowo poza granicami naturalnego jej występowania, w drzewostanach różnych zbiorowisk grądowych. Najładniejsze płaty jodły zachowały się w oddziałach 82 i 87 oraz na terenie przylegającym do rezerwatu od strony wschodniej, w borze sosnowym na terenie Sanatorium Przeciwgruźliczego. Jodła występuje tam zarówno w postaci pięknego, strzelistego starodrzewia jak i różnowiekowego podrostu.

Jodła obok świerka, grabu, modrzewia, osiki, brzozy i dębu, stanowi znaczącą domieszkę podstawowego, sosnowego drzewostanu rezerwatu. Podszycie stanowi leszczyna, jarzębina, kalina, jałowiec. W runie leśnym dominuje gwiazdnica wielkokwiatowa, gajowiec żółty, przylaszczka pospolita, fiołek leśny, zawilec gajowy i szczawik zajęczy. Zwłaszcza kwitnące na wiosnę zawilce i przylaszczki, gęsto usiane niczym dywan, pozostają w pamięci odwiedzających rezerwat. W granicach rezerwatu stwierdzono obecność sześciu gatunków objętych ochroną całkowitą: lilia złotogłów *Lilium martagon*, pomocnik baldaszkowaty *Chimaphila umbellata*, gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*, orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*, bluszcz pospolity *Hedera helix*. Z roślin chronionych częściowo występują: turówka leśna, marzanka wonna *Galium odoratum*, konwalia majowa *Convallaria majalis*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*. Z gatunków obcych przy granicach rezerwatu występują: północnoamerykańska sosna wejmutka *Pinus strobus*, alpejska sosna czarna *Pinus nigra*, winobluszcz pięciolistkowy *Parthenocissus quinquefolia*. Tuż obok rezerwatu znajdują się stanowiska gatunków roślin objętych ochroną całkowitą: listera jajowata *Listera ovata*, wawrzyńka wilczelyko *Daphne mezereum*, bluszcz pospolity *Hedera helix*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*.

W rezerwacie jak i na terenach sąsiadujących spotkać można wiele gatunków zwierząt takich, jak: bekas kszyc, rycyk, cyranka, derkacz, przepiórka i inne. Ponadto dosyć często widzianymi zwierzętami są: dziki, łosie, lisy, sarny, kuny domowe, tchórze zwyczajne, łasice, zajęce szaraki, jeże, dzięcioły, bociany białe, czaple, zaskrońce zwyczajne, jaszczurki i żaby.

„Florianów”

Jest to rezerwat przyrody geologiczny, o powierzchni 406,04 ha, utworzony w dniu 8 lipca 1991 r. celem zachowania interesujących form geomorfologicznych pochodzenia lodowcowego i wodnolodowcowego.

Powierzchnię rezerwatu budują osady czwartorzędowe o miąższości od 60 do 100 metrów. Są to lodowcowe gliny i piaski z głazami oraz wodnolodowcowe piaski ze żwirem (osady trzech kolejnych zlodowaceń) przedzielone łąkami i mułkami zastoiskowymi, a także piaskami i żwirami rzecznyymi okresów interglacjalnych. Centralną część rezerwatu stanowi teren falisty ukształtowany w formie ozu, moreny czołowej i młodszej od nich wydmy parabolicznej pochodzenia eolicznego. Formy te usytuowane są na otaczającym je obszarze płaskiego, piaszczystego sandru wyniesionego na 143-144 m n.p.m. Wysokości bezwzględne na terenie i w bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu wahają się od 141 m w obniżeniach dolinnych do 172,7 m na kulminacji moreny czołowej. Główną oś rezerwatu stanowi ciągnąca się południkowo forma ozu. Tworzy ona falisty wał wznoszący się na kulminacjach od 155 m n.p.m. w części północnej, do 168 m n.p.m. w

Rezerwat „Florianów” (fot. Urząd Gminy)

³ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r, Nr 92, poz. 880 z późn. zm.), Art. 13, ust. 1

⁴ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy*, tom *Uwarunkowania*, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS”, Siedlce 1999 r., s. 46-48

⁵ Tkaczyk K. i Biernat F., *Osobliwości przyrodnicze gminy Mrozy*, Zespół Szkół Publicznych w Mrozach, Mrozy 2006 r.

części południowej. Oz zbudowany jest z przemytego, warstwowanego, piaszczysto-żwirowego materiału wodnolodowcowego. Miejscami, w dolnych częściach zboczy, pojawiają się płyty gliny zwałowej. Południowa i południowo-zachodnia część uroczyska, to zboczowa część wzniesienia moreny czołowej. Jest ona zbudowana z piasków i żwirów z domieszką dużych głazów, z niewielkimi nieregularnymi soczewkami gliny zwałowej. W północno-wschodniej części rezerwatu znajduje się duża wydma paraboliczna sięgająca 147 m n.p.m. Zbudowana jest z drobnego materiału piaszczystego wywianego przez wiatr z osadów budujących oz, sandr i morenę czołową. Teren otaczający oz jest płaski, lekko pochylony ku północy. Na wschód i zachód od ozu, w miejscach mis wytopiskowych po martwym lodzie, znajdują się podmokłe obniżenia wypełnione płytkimi torfami i namułami torfiastymi. Odwadniają je dwa lokalne ciekły wpływające do rzeki Witówki, lewobrzeżnego dopływu Kostrzynia. Prawie cały obszar rezerwatu (88%) pokryty jest lasem. Pozostałą powierzchnię zajmują łąki i nieużytki, występujące głównie na terenach wytopiskowych. Na ozie dominują drzewostany sosnowe, na wydmie sosnowo-brzozowe, zaś w obniżeniach terenu, na glebach wilgotnych - olszowe.

Rezerwat „Florianów” daje schronienie wielu gatunkom zwierząt. Głównie na granicach polno-leśnych zaobserwować można sarny, dziki, zajęce, bażanty, kuropatwy, lisy, łosie, jelenie, borsuki, piżmaki oraz wiele innych gatunków. W rezerwacie „Florianów” odnotowano także występowanie gniazda orla bielika.

Obszar rezerwatu bogaty jest także w wartości kulturalne. Na jego terenie występuje ceglana kolumna, upamiętniająca miejsce nagłej śmierci w 1798 r. Floriana Cieszkowskiego, wpisana do rejestru zabytków ruchomych w 2005 r., popularnie zwana przez miejscową ludność „Białym słupem”. Ta ceglana kolumna umiejscowiona jest przy głównej drodze wiodącej przez rezerwa, ok. 1 km na północ od leśniczówki. Budynek leśniczówki, choć nie wpisany do rejestru zabytków, pozostaje w zainteresowaniu konserwatorskim. Pochodzi z przełomu wieków XIX i XX. Na uwagę jeszcze zasługuje fakt, że teren rezerwatu w czasie II wojny światowej był miejscem ukrywania się partyzantów. Wielu z nich zostało w tym lesie pochowanych. Później po wojnie zostali ekshumowani. Jednak czy wszystkie ciała zostały ekshumowane, to tego na pewno nie wiemy.

„Rogoźnica”

Jest to rezerwat przyrody torfowiskowy, o powierzchni 77,89 ha, utworzony w dniu 21.12.1998 r. celem ochrony dobrze zachowanego kompleksu olsów położonych w dolinie Kostrzynia oraz śródleśnego bagna.

Występuje tu kompleks łągów olszowo-jesionowych *Fraxino-Alnetum* i olsów *Ribeso nigri-Alnetum*. We wschodniej części w lokalnej, bezdopływowej niecce otoczonej zwydmieniami wykształciła się mozaika siedlisk bagiennych. Tworzą ją: bory bagienne *Vaccnio-uliginosi Pinetum* oraz roślinność torfowiskowa reprezentowana przez zbiorowiska - turzycy dzióbkowatej *Carici rostratae-Sphagnetum apiculati* (= *Sphagno-Caricetum rostratae*), wełnianki wąskolistnej *Eriophorum angustifolium-Sphagnum recurvum* turzycy nitkowatej *Caricetum lasiocarpae*. Ten ostatni ma charakter płaskiego, dywanowego mszaru oraz pływających wysepek. Na terenie rezerwatu gniazdują m.in.: bielik *Haliaeetus albicilla*, bocian czarny *Ciconia nigra*, żuraw *Grus grus*, trzmielojad *Pernis apivorus*, samotnik *Tringa ochropus*, słonka *Scolopax rusticola*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*⁶.

W odległości około 1 km od rezerwatu Rogoźnica, w pobliżu wsi Borki znajduje się torfowisko wysokie z oczkiem wodnym zarastającym pałąk szerokolistną *Typha latifolia*. Na torfowisku rosną pojedyncze, bajkowo powykrzywiane sosny i brzozy. Wśród występujących tam roślin można zauważyć wełniankę pochwowatą *Eriophorum vaginatum*, wełniankę wąskolistną *Eriophorum angustifolium*, żurawinę błotną *Oxycoccus palustris* oraz czermień błotną *Calla palustris*. Na terenie tego torfowiska znajduje się stanowisko masowo występującej, objętej ochroną całkowitą rosziczki okrągłolistnej *Drosera rotundifolia*, której liczba stanowisk w Polsce maleje z powodu likwidacji siedlisk. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowiska znajduje się bór bagienny z borówką bagienną *Vaccinium uliginosum* oraz chronionym częściowo bagnem zwyczajnym *Ledum palustre*.

„Przełom Witówki”

Jest to rezerwat przyrody florystyczny, o powierzchni 92,30 ha, utworzony w 1995 r. celem ochrony dobrze wykształconych zbiorowisk roślinnych porastających dolinę rzeki Witówki wraz z jej dopływami i najbliższym otoczeniem. Położony jest w odległości ok. 6 km na północny wschód od wsi Grodzisk, na terenie

⁶ dane ze Standardowego Formularza Danych Natura 2000 dla obszaru SOO „Rogoźnica”

uroczyska Gójszcz, graniczącego od swojej strony zachodniej ze stawami w Gójszczu a od strony wschodniej ze stawami w Gołębiówce (gmina Kałuszyn).

Na terenie rezerwatu zidentyfikowano fitocenozy pięciu zespołów leśnych oraz dwu nieleśnych. Zbiorowiskami leśnymi są: ols porzeczkowy *Ribo nigri-Alnetum* z dużym udziałem chronionej porzeczki czarnej *Ribes nigrum*, łąg przystromykowy *Circaeo-Alnetum*, łąg wiązowo-jesionowy *Ficario-Ulmetum*, grąd lipowo-grabowy *Tilio-Carpinetum* oraz bór mieszany *Quercu roboris-Pinetum*. Niektóre płaty zbiorowisk wykazują pewne zniekształcenia wynikające z obecności w drzewostanie sosny jako gatunku sztucznie wprowadzonego. Do zbiorowisk nieleśnych należy zespół sitowia leśnego *Scirpetum sylvatici* oraz wielkoturzcycowy szuwar turzycy błotnej *Caricetum acutiformis*.

Wśród roślin rezerwatu stwierdzono dotychczas 198 gatunków roślin naczyniowych, w tym 17 gatunków chronionych i 9 z grupy rzadkich regionalnie. Z gatunków objętych ochroną całkowitą występują: wawrzynek wilczczyko *Daphne mezereum*, widłak goździsty *Lycopodium clavatum*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, storczyk *Fuchsa Dactylorhiza fuchsii*, storczyk szerokolistny *Dactylorhiza majalis*, grązel żółty *Nuphar luteum*, listera jajowata *Listera ovata*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, pluskwica europejska *Cimicifuga europaea*, bluszcz pospolity *Hedera helix* wspinający się na dęby do wysokości 4m. Do chronionych częściowo należą: kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, turówka leśna *Hierochloe australis*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*, kalina koralowa *Viburnum opulus*, konwalia majowa *Convallaria majalis*. Grupę gatunków rzadkich reprezentują m. in.: narecznica szerokolistna *Dryopteris dilatata*, czartawa drobna *Circaea alpina*, porzeczka alpejska *Ribes alpinum*, kokorycz pełna *Corydalis solida*, ligustr pospolite *Ligustrum vulgare*, czermień błotna *Calla palustris*, zdrojówka rutewkowata *Isopyrum thalictroides*, rutewka orlikolistna *Thalictum aquilegifolium* oraz dwie trawy brodobrzanka wodna *Catabrosa aquatica*, wiechlina odległokłosa *Poa remota*. Ciekawostką jest występowanie północnoamerykańskiej, trójgielnej sosny smółowej *Pinus rigida*, która tworzy charakterystyczne, kolczaste szyszki.

W rezerwacie można spotkać także wiele gatunków zwierząt. Między innymi do nich należą: jastrząb gołębiarz *Accipiter gentilis*, myszołów zwyczajny *Buteo buteo*, kobuz *Falco subbuteo*, brodziec samotny *Tringa ochropus*, kruk *Corvus corax*, słonka *Scolopax rusticola*, puszczyk *Strix aluco*.

Obszar Chronionego Krajobrazu

Obszar Chronionego Krajobrazu zgodnie z ustawą *obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych*⁷. Wyodrębnienie takich obszar jest równoznaczne ze wskazaniem, że gospodarka na takich terenach powinna gwarantować równowagę biologiczną i ograniczać działania niszczące.

Teren gminy Mrozy w blisko 85% należy do Mińskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, utworzonego w dniu 21 października 1986 r. Gmina znajduje się we wschodniej części tego obszaru. MOCHK rozciąga się między 21° 30' - 21° 50' długości geograficznej wschodniej i 52° 05' - 52° 16' szerokości geograficznej północnej. Oprócz gminy Mrozy MOCHK swoimi granicami obejmuje także gminy: Halinów, Dębe Wielkie, Mińsk Mazowiecki, Siennica, Cegłów, Jakubów, Kałuszyn i Kotuń oraz od 1992 r. miasto Sulejówek.

Celem utworzenia tego obszaru była ochrona mało zniekształconego środowiska przyrodniczego, zachowującego zdolności równowagi biologicznej. Do walorów tego obszaru należy zaliczyć występowanie jodły pospolitej, świerkowego boru mieszanego świeżego z bzem koralowym, formy geologicznej (ozy), fitocenozy mszarne (pło mszarne z przymgiełką mszarną, pło mszarne z welnianką pochwowata, mszaru sosnowego z udziałem bagna zwyczajnego), zbiorowiska wodne (zespół grzybieni północnych), zbiorowiska łąkowe (łąka śródleśna zespołu trzęślicy modrej), fitocenozy polne (zespół ścierniskowy chrząstkowca polnego i płonniczka kosmatego).

Z gatunków chronionych występujących na terenie MOCHK i występujących na terenie gminy Mrozy w sposób szczególny zwraca się uwagę na: lilię złotogłów *Lilium martagon*, licznie spotykana w uroczysku Gójszcz oraz w rezerwacie „Rudka Sanatoryjna”; owocujący okaz bluszczu pospolitego *Hedera helix* rosnącego na terenie Sanatorium Przeciwgruźliczego w Rudce; kokorycz pełną *Corydalis bulbosa* w grądzie uroczyska Gójszcz; jedno z ośmiu stanowisk w Polsce janowca skrzydlatego *Chamaesparium sagittale* = *Genista sagittalis* występującego w borze mieszanym położonym pomiędzy Mrozami a Cegłowem; groszek czerniejący *Lathyrus niger* zasiedlający uroczysko Gójszcz. Podkreśla się także znaczenie dla fauny MOCHK stawów rybnych w Dębowcach, w których odnotowano dużą populację zielonki, rzadkiego w Polsce gatunku ptaka oraz dosyć dużą liczbę osobników czernicy, perkoza dwuczubnego i rdzawoszyjnego.

⁷ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r, Nr 92, poz. 880 z późn. zm.), Art. 23, ust. 1

Pomniki przyrody

Za pomniki przyrody zgodnie z ustawą uznaje się *pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyśka, skałki, jary, glazy narzutowe oraz jaskinie*⁸. Na terenie gminy Mrozy licznie występują pomniki przyrody. Są to okazałych rozmiarów drzewa albo całe aleje.

Do nich zaliczamy⁹:

Lp.	Nazwa pomnika przyrody	Miejscowość	Obręb ewidencyjny	Nr działki ewidencyjnej
1	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Choszcze	0002	408
2	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Dębowce - Rudka	0004	999/12
3	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Gójszcz	0005	405
4	Sosna pospolita <i>Pinus silvestris</i>	Grodzisk	0006	348
5	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Kuflew	0011	642
6	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> (10 szt.)	Kuflew	0011	1095
7	Grab pospolity <i>Carpinus betulus</i>	Kuflew	0011	1095
8	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> (77 szt.)	Kuflew	0011	1095
9	Sosna wejmutka <i>Pinus strobus</i>	Kuflew	0011	1095
10	Sosna pospolita <i>Pinus silvestris</i>	Lasy Państwowe	Lasy Państwowe	354
11	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> (4 szt.)	Mała Wieś	0015	407
12	Klon pospolity <i>Acer platanoides</i>	Mrozy	0016	625/5
13	Brzoza brodawkowata <i>Betula verrucosa</i> (10 szt.)	Mrozy	0016	628
14	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Mrozy	0016	628
15	Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i>	Mrozy	0016	699/1
16	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Mrozy	0016	808
17	Czereśnia ptasia <i>Prunus avium</i>	Rudka	0020	1/6
18	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> (13 szt.)	Rudka	0020	1/6
19	Jodła pospolita <i>Abies</i> (3 szt.)	Rudka	0020	1/6
20	Sosna pospolita <i>Pinus silvestris</i> (2 szt.)	Rudka	0020	1/6

⁸ tamże, Art. 40, ust. 1

⁹ Dane Urzędu Gminy Mrozy

Jest to najmłodsza forma ochrony przyrody w Polsce związana z akcesją naszego kraju do Unii Europejskiej. Wciąż za mało znana, budząca wiele wątpliwości i kontrowersji. Podstawą tworzenia obszarów Natura 2000 są Dyrektywy Unii Europejskiej: Dyrektywa Ptasia o ochronie dziko żyjących ptaków - 79/409/EWG z 1979 r. oraz Dyrektywa Siedliskowa w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory - 92/43/EWG z 1992 r. W państwach członkowskich Dyrektywy są stosowane za pośrednictwem prawa krajowego, czyli u nas za pośrednictwem ustawy o ochronie przyrody. Są dwa rodzaje obszarów Natura 2000. Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) utworzone dla ochrony szczególnie zagrożonych i rzadkich gatunków ptaków oraz ptaków wędrownych a także Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO) utworzone dla ochrony szczególnie zagrożonych i rzadkich gatunków oraz ekosystemów (siedlisk przyrodniczych).

Na terenie gminy Mrozy, po wcześniejszej akceptacji Komisji Europejskiej, Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 5 września 2007 r. został ustanowiony obszar **Dolina Kostrzynia** (kod obszaru PLB140009)¹⁰. Dolina Kostrzynia obejmuje obszar o łącznej powierzchni 14376,1 ha położony w województwie mazowieckim na terenie gmin: Wodzinie (1.448,2 ha), Mrozy (6.797,9 ha), Kotuń (3.156,9 ha), Skórzec (1.298,7 ha) i Grębków (1.674,4 ha).

Ostoja wbrew swojej nazwie nie obejmuje tylko doliny rzeki Kostrzyń, ale także przyległe doliny jej dopływów wraz z łąkami, mokradłami, kompleksami stawów rybnych oraz otaczające lasy łęgowe, olsy i zespoły zarośli. Obszar został uznany za ekstensywnie użytkowany rolniczo, stanowiący swego rodzaju cenną przyrodniczo enklawę wśród obszarów silnie przekształconych przez gospodarkę rolną oraz za lokalny korytarz ekologiczny. Odnotowano w nim występowanie co najmniej 20 gatunków ptaków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej, tj. bąk *Botaurus stellaris*, bocian czarny *Ciconia nigra*, łabędź czarnodzioby *Cygnus bewickii*=*Cygnus columbianus bewickii*, trzmielojad *Pernis apivorus*, bielik *Haliaeetus albicilla*, błotniak stawowy *Circus aeruginosus*, błotniak łąkowy *Circus pygargus*, orlik krzykliwy *Aquila pomarina*, kropiatka *Porzana porzana*, zielonka *Porzana parva*, derkacz *Crex crex*, żuraw *Grus grus*, rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*, rybitwa czarna *Chlidonias niger*, lelek *Caprimulgus europaeus*, zimorodek *Alcedo atthis*, dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, lerka *Lullula arborea*, świergotek polny *Anthus campestris*, ortolan *Emberiza hortulana*¹¹.

Oprócz Doliny Kostrzynia na terenie gminy Mrozy projektowany jest jeszcze jeden obszar Natura 2000, jednak nie na podstawie Dyrektywy Ptasiej a Siedliskowej. Jest to Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk. Do projektowanych obszarów należy **Rogoźnica** (obszar w całości położony na terenie gminy Mrozy).

Projektowany obszar Rogoźnica zajmuje powierzchnię 153,2 ha. Pokrywa w całości istniejący rezerwat o tej samej nazwie i obejmuje również obszary położone na zachód od tego rezerwatu. Został uznany za jeden z najlepiej zachowanych na Nizinie Południowopodlaskiej obszarów leśnych związanych z siedliskami wilgotnymi. Szczegółowa charakterystyka tego obszaru została przedstawiona przy okazji omawiania rezerwatu przyrody.

Ze względu na młody charakter tej formy ochrony przyrody w Polsce i małą jej powszechną znajomość, wydaje się konieczne dodać kilka słów o konsekwencjach tworzenia takich obszarów dla miejscowej społeczności. Wbrew powszechnie pojawiającym się opiniom, obszary należące do sieci Natura 2000 nie są parkiem narodowym ani rezerwatem przyrody, choć czasem te formy ochrony pokrywają się. W związku z tym nie zabrania się w nich prowadzenia jakiegokolwiek ludzkiej działalności, a jedynie takiej, która mogłaby zagrozić chronionym siedliskom czy miejscom łęgowym. W sposób szczególny zwraca się więc uwagę na wątpliwe zalesianie gruntów rolnych i nieużytków, szkodliwe zamiany łąk na grunty orne czy niewłaściwe melioracje. Kierunki rozwoju takich przedsięwzięć oraz ich dopuszczalność na danym terenie będą określały plany ochrony, które obecnie są opracowywane przez Ministerstwo Środowiska. Do czasu ich powstania rolnicy mogą napotkać pewne utrudnienia np. z uzyskaniem dotacji na zalesianie gruntów rolnych na obszarach Natura 2000. Jeżeli chodzi o przedsięwzięcia inwestycyjne na terenie objętym tą formą ochrony są one dopuszczalne pod warunkiem nie kolidowania z założeniami ochrony. Dlatego poddane są procedurze oceny oddziaływania na środowisko, w tym wpływu na obszar Natura 2000. W przypadku wystąpienia kolizji, możliwe jest dopuszczenie realizacji inwestycji wywierającej negatywny wpływ na obszar Natura 2000, jeżeli zostaną spełnione łącznie następujące przesłanki:

- przedsięwzięcie niezbędne z powodu zasadniczych przyczyn wynikających z nadrzędnego interesu publicznego;
- brak rozwiązań alternatywnych;
- zagwarantowanie kompensacji.

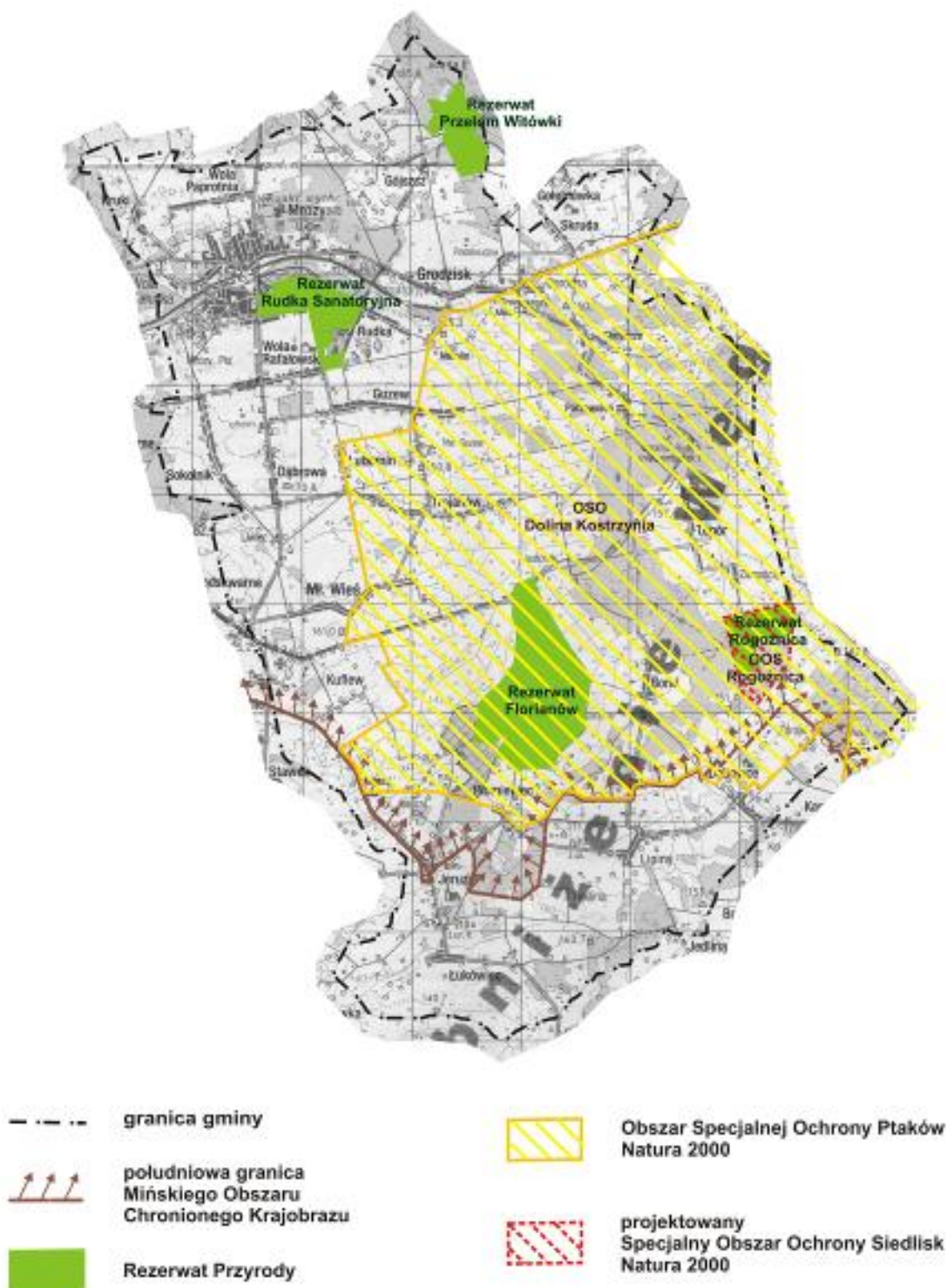
¹⁰ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 5 września 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. z 2007 r. Nr 179, poz. 1275)

¹¹ dane ze Standardowego Formularza Danych Natura 2000 dla obszaru OSO „Dolina Kostrzynia”

W przypadku gminy Mrozy i gmin sąsiednich, powyższa sytuacja może mieć miejsce w związku z obecnie planowaną budową autostrady A2.

W ochronie obszarów Natura 2000 nie chodzi jednak tylko o ograniczenia, ale także o motywację wspierającą te formy działalności, które sprzyjają zachowaniu wielu siedlisk przyrodniczych i gatunków będących przedmiotem ochrony. Dlatego zostały przygotowane oferty dotacji dla rolników, którzy podejmą się określonych działań, np. koszenia w określonym czasie łąki czy wypasu odpowiedniej ilości bydła. Za wdrażanie oferty odpowiada Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, dlatego zainteresowanych odsyłamy do jej biura terenowego oraz na stronę www.armir.gov.pl albo na stronę Ministerstwa Rolnictwa www.minrol.gov.pl.

Obszary ochrony przyrody w gminie Mrozy

Ścieżką ekologiczną docieramy do historycznego Sanatorium dla piersiowo chorych w Rudce, a obecnie Samodzielnego Specjalistycznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotne. Należy podkreślić, że to właśnie promowane przez nas walory przyrodnicze miejsca przesądziły o lokalizacji pierwszego w Królestwie Polskim sanatorium dla ludności robotniczej właśnie w Rudce. A oto historia tego jakże ważnego sanatorium:

Pod koniec XIX w. Polskie Towarzystwo Higieniczne podjęło decyzję o budowie pierwszego społecznego sanatorium dla piersiowo chorych. Książę Lubomirski, będący właścicielem dóbr Kuflewa na przełomie XIX i XX w, przekazał ziemię pod budowę tegoż sanatorium - 10 ha zalesionego terenu między Mrozami a wsią Rudka. W tym lesie już 1902 r. dzięki usilnym staraniom Komitetu Budowy z dr. Teodorem Duninem na czele rozpoczęto prace budowlane. Prace przebiegały zgodnie z projektem architektonicznym autorstwa sławnych architektów warszawskich: Franciszka Lilpopy i Karola Jankowskiego. Budowę finansowano wyłącznie ze składek prywatnych bez pomocy władz państwowych. Dlatego inwestycja przebiegała etapowo. Uroczystego otwarcia pierwszego skrzydła z przeznaczeniem dla 60 chorych dokonano 29 listopada 1908 r. Zainteresowanie leczeniem gruźlicy było tak duże, że szybko ilość utworzonych miejsc stała się niewystarczająca. Kontynuowano więc budowę pomimo zniszczeń i przerwy w działalności, spowodowanych przez I wojnę światową. Po odzyskaniu niepodległości prace kontynuowano pod przewodnictwem Komitetu Budowy na czele z wielkim, warszawskim przemysłowcem - Emilem Gerlachem. Uroczyste otwarcie drugiego skrzydła nastąpiło 18 grudnia 1927 r. W 1928 r. powiększono także znacznie teren sanatorium zakupując 42 ha zalesionych gruntów do niego przyległych (przypomnijmy, że w 1964 r. na terenie tym utworzono rezerwat przyrody „Rudka Sanatoryjna”). Powiększenie terenu umożliwiło urządzenie własnej drogi o długości 2 km, łączącej sanatorium z szosą Kuflew-Mrozy¹². Dzięki temu uzależniono się od konfliktowej drogi należącej do dziedzica kuflewskiego.

W tym czasie sanatorium przeżywało już swój rozkwit, słynąc wśród warszawskiej społeczności. Stosowano w nim przede wszystkim leczenie klimatyczne. Najważniejszym elementem terapii był wielogodzinny wypoczynek na świeżym powietrzu. Służyły do tego dwie werandy: letnia w parku i zimowa usytuowana przy gmachu głównym. Chory spędzał na werandowaniu około 6 godzin dziennie. Wykorzystywano także metodę kąpiei słonecznych (helioterapię), naświetlanie promieniami lampy kwarcowej, leczenie hydropatyczne (wodolecznictwo). Równocześnie próbowano leczyć chorych za pomocą lekkiej pracy fizycznej, co było nowatorskim rozwiązaniem w pocz. XX w¹³. Ta metoda leczenia wykorzystywana była także w otwartym w 1912 r. w pobliskiej leśniczówce, pierwszym w Królestwie Polskim Sanatorium Ludowym dla Chorych Piersiowo, które miało 10 łóżek przeznaczonych dla najuboższych robotników. Nie ulega wątpliwości, że dla pacjentów i gości Sanatorium największą atrakcją stanowiła kolejka konna, która kursowała na trasie od stacji PKP w Mrozach bezpośrednio do Sanatorium. Niektórzy specjalnie przyjeżdżali do Mrozów i Rudki, aby tą kolejką przejechać się.

II wojna światowa przyniosła wiele zniszczeń w Sanatorium, które przez długi czas było okupowane przez wojska niemieckie a później radzieckie. Przez cały okres wojny przez Sanatorium przewinęło się aż siedem szpitali wojskowych. Pomimo, iż zabudowania Sanatorium nie ucierpiały bezpośrednio na skutek działań wojennych, to jednak w znacznym stopniu zostały zdewastowane¹⁴. Trzeba jednak przyznać, że okres wojny i czasów bezpośrednio po niej następujących, mimo tych wszystkich ogromnych zniszczeń, ujawnił także wspaniałą, patriotyczną postawę okolicznych mieszkańców oraz pracowników Sanatorium. Uczestniczyli oni w działaniach konspiracyjnych, chowali poległych żołnierzy i współpracowali z Armią Krajową.

¹² Dusińska H., Gliński J.B., Zambrzycka M, Praca zbiorowa pod redakcją, *Rudka sto lat w służbie zdrowia*, SSZZOZ w Rudce, Warszawa 2008 r., s. 12-23

¹³ tamże, s. 20-21

¹⁴ tamże, s. 22

Po wojnie Sanatorium zajmowało się głównie leczeniem gruźlicy, która w tym czasie dotknęła dużą część osłabłego społeczeństwa. Konieczne było zwiększenie ilości łóżek i obsady pacjentów w poszczególnych pokojach. W 1950 r. Sanatorium w Rudce zostało upaństwowione. W 1976 r. Sanatorium Przeciwgruźlicze zostało przekształcone w Specjalistyczny Zespół Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc. W 1996 r. Zespół uzyskał swoją samodzielność a w 2000 r. został przekształcony w Samodzielny Specjalistyczny Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej, rozszerzając swoją działalność o zakład opiekuńczo-leczniczy i oddział rehabilitacyjny.

Tramwaj konny Mrozy – „Sanatorium” Rudka

Ścieżka ekologiczna poprowadzona jest wzdłuż historycznego szlaku tramwaju konnego, którego reaktywacja dzięki staraniom Samorządu Gminy Mrozy nastąpiła w 2011 r.

Tramwaj konny kursował regularnie na trasie Mrozy – szpital w Rudce od 1908 r. do sześćdziesiątych lat ubiegłego stulecia. Pomimo, że w początkach XX wieku tramwaje konne były powszechnymi środkami lokomocji, to tylko tramwaj z Mrozów przeszedł do historii jako najdłużej jeżdżący tramwaj w Polsce i drugi pod względem długowieczności w Europie. Z powyższego powodu znalazł swoje miejsce w Muzeum Kolejnictwa w Sochaczewie. Dzisiaj jedyny, czynny tramwaj konny znajduje się na położonej na Morzu Irlandzkim wyspie Man.

Konną kolejką początkowo przewożono materiały budowlane ze stacji w Mrozach na plac budowy sanatorium w Rudce. Kiedy ukończono budowę, przekształcono wózek towarowy na wagon 12-osobowy. Autorem projektu zakładowego tramwaju konnego był arch. Paweł Hoser¹⁵. Tramwaj uznawany za atrakcję turystyczną, cieszył się dużą popularnością kuracjuszy. Jego trasa, wiodąca przez piękny las, uznany w 1964 r. za rezerwat przyrody, zachwycała i inspirowała odwiedzających Mrozy twórców i artystów. Wielu przyjeżdżało do Mrozów i Rudki tylko po to, aby przejechać się tą kolejką. Między innymi zamilowani w podróży nią byli tacy sławni ludzie, jak: dr Teodor Dunin – inicjator budowy Sanatorium, Wincenty Rapacki – malarz, Emil Gerlach – wielki warszawski przemysłowiec i wieloletni dobrodziej Sanatorium, profesor Leon Manteuffel – światowej sławy kardiochirurg, który nie wyobrażał sobie swojego 60-lecia bez podróży tramwajem konnym i wielu innych.

¹⁵ Dusińska H., Gliński J.B., Zambrzycka M, Praca zbiorowa pod redakcją, „Rudka sto lat w służbie zdrowia”, SZZOZ w Rudce, Warszawa 2008 r., s. 15